

ח (ה) למתי אעתיר. עי' רש"י, כפי הכרחו מדרקוק לשונו לא היתה כוונת משה צשאלתו לנתי, שיקצב לו זמן מתי ימותו אחר זמן התפלה, גם כוונת פרעה צשחונתו למחר, לא היתה שיתקיימו ולא ימותו עד מחר, אבל אומר משה לפרעה התפאר עלי לבקש ממני דבר שלא אוכל לעשותו צדום תחבולה צעולם ולא ע"י לחשים ומעשה כשפים, והיינו לנתי אעתיר לך להכרית הלפרדעים וגו' כלומר אני אחפלה שימותו מיד, ואמה תקצב הזמן אשר צנתך הזמן ההוא ימותו, ובסוף הזמן אשר אמה תקצב יהיו תמו ונכרתו כולם, זה יותר נפלא ומה שהיה אילו היו כולם נותים צרגע אחת; ויאמר פרעה למחר, ר"ל התפלל שימותו מיד ויהיו נכרתים עד למחר, חש"ה ויעש ה' כדבר משה וימותו הלפרדעים וגו' שנתו מיד ונכרתו עד למחר, וכן מדרך לשון עברי להפיל למי"ד על הייעוד המיועד לזמן, וכן כי לימים עוד שצעה, וכן לזמן היום אשר ילאת מארץ נולדים עד צאכם וגו', ויורה על המשך הענין ותמידתו מזמן לזמן (רו"ה), וזה נסתלקה תפישת רמזין מעל רש"י: (ח) על דבר הצפרדעים. הר"י אצרבנאל מתקשה לנלשון זה יראה שהיה משה לועק על מכת הלפרדעים לאמר נודע כמה עשית לפרעה, והוא דבור צלתי נאות כפי אונת הענין, והאריך הרצה ליסב לשון המקרא. ולי"י דקושי זה הוא אם כפרש ונלח על דבר על עסקי, אמנם אם נאמר דמלת דבר הוא שם על מיתת מגיפה, כנאמר לקנון (ע' ג') צמיתת הבהמות דבר כד נואד, שם הוא צשש נקודות והוא שם נפרד, וכאן הדלי"ת שוא"ית הוא הנסנוך, וכבר נולחנו גם צשמות הנאים צשש נקודות, ונשונה הנפרד ונהנסנוך, מדר משכנך (לעיל ז' כ"ח) שגר אלפיך צשפר דברים כמה פעונים, הכל הצלים צקהלת, גבר צשש נקודות צנפרד, ובנסנוך עם גבר תמים תתום (תהלי' ח'). וכן וירק דשא (ישעיה ל"ז), כמה כאן דבר הוא נסנוך אל לפרדעים, דבר של הלפרדעים, והיתה לעקת משה ותפלתו על מיתת הלפרדעים. וכבר אמרו רבותינו צמדדש על הנני נוגף את גבולך צלפרדעים שהיה הדבר ממשונש וצא גם צמכה זו. ואמר הכתוב ותצאש הארץ, ואין ספק שיתילד מזה עפוש האויר הגורם דבר. ולזה תפס משה צלשונו לאמר לפרעה להכרית הלפרדעים, ולא אמר להסיר, שהיה משמעותו שילכו ויתרחקו וכן המדינה כמו שהיה צערוב, אבל לשון הכרתה משמעותו השחתה, צצדך השחתה יסורו והיינו מיתתם: (יב) והיו לכנים. אמרו צמדדש כנים דברים שנצראו ונעפר ונפרע ונוולדים צצקשו לאצד אונה משולה כעפר, דכתיב והיה צרעך כעפר הארץ; ונתוך דצריהם אלה יראה שלא היתה מכת הכנים מאלות הלצנות הרופשות

כראש האדם מוצעו, אבל הוא מין רחוק אחר או שהיא הכינה השמורה הקופלת היולדת מן הארץ (כמיש חוסי' שנת י"ב ז"ה שמה ירוב), וכן הזכיר הרש"ם פרעש, או שהוא מין חולעיס ויתוסיס שבפירות זרעים שהזכיר במשנה (רפ"ו למכשירין) המעלה פירותיו לגב ופני הכינינה, ע"ש בפי' הר"ם והר"ם וברש"י (תולין י"ד): (יד) ויעשו בן וגר להוציא. אם נפרש מלת בן כפשוטו היא מיתרת לגמרי, וגם ריש"י דקרא סותר לרש"י, ולזה הוסיף הר"ם על לשון המקרא וכאלו אמר ויעשו בן המרטומים (צביתם) ולא יכלו (לעשות בפני משה); ולדעתי מלת בן מן והכינו אשר יצאו, וטעמו המרטומים עשו הזונות והכנות לפי חכמתם למדש ג"כ בריאה זו אבל לא הועילה להם זאת. ואפשר לפרש מלת להוליא מן הוליאו כל איש ועליו, להוליא נשותיהם, לשון גירושין והרמקה (פארטשאפֿען). וטעמו רלו בהסתדלות חכמתם לבטל מהם ומה זו, כי מה להם להוסיף לרה על אדם כי כבר היו צדקם וצדקתה, וכפי' הר"ם: (טו) אצבע אלהים. ומה הצאה מלתו ימי צעונש תקרא יד ה' או אצבע אלהים, כענין וירא ישראל את היד הגדולה, והיתה יד ה' צבס, כבדה מאד יד אלהים. והנה בראות המרטומים שלא יכלו להוליא את הכנים הירו צונעשה הארץ שהיא מלת אלהים, ולהעמיט הענין אמרו אצבע חלקים ולא אמרו יד אלהים, כלומר מהה קטנה מלתו, ולא אמרו אצבע ה', כי פרעה ועבדיו לא יזכירו השם המיוחד רק בצדק עם משה צענור שהוא יזכירו להם (רמב"ן ללא כראצבע); ולקצו מעט לשון אצבע על המכה כ"ל בי עיקר הוראת שם אצבע הוא אחיה ומפיסה (כמיש צבי תשא בכתובים צאלצבע חלקי). וצויקרא צולקת מדם השר צאלצבע; ולשון אחיה ופיוש על תפיסת העונש, כמו לאחח בכתוב הארץ (חיוב ל"ח), דומה לשם פגע פגע שישמשו גם לנגיעה ומגישה לעונש, כמו פן יפגעו הדבר, אשגשם כדוב שכול, ויתורגם אצבע (אנגריק) וכת"א מלתו. ועמיש שם צבי תשא: (ז) הערוב. ה"א הידיעה מורה על דבר עומד נגד עיני המדבר והשונוע, כי צהיכל פרעה היה כל רעש וכל מיה לננייה (או לרורותיהם מלויירות על הכותלים) והם היו גלוליו ותעבותיו, לכן אמר חליו הערוב הזה אשר אתה רוחה, הזוחלים והחיות שצמחת לגלולך הם יצאו לארץ להשתימה. ולזה צהכחת היאור נאמר לך אל פרעה צצוקר הנה יולא המימה ונצח לקראתו על שפת היאור, שלא ילך חליו להיכלו כ"א נמחן לעיר על המימה ושם חדצר חליו ושם חכה את היאור לעיניו. אבל כאן אמר להסך שידצר חליו צהיכלו כי שם עמדו גלוליו, לכן ליה השכס צצוקר והמינצ לפני פרעה, כי אם תחנהמה לא תמלאנו צהיכלו, כי הנה הוא ממוחן ללאת המימה. אמנם צהשלאה נאמר לצלתי היות שם ערוב (צלא ה"א) להורות כי שם לא יהיה כלל לא דוגמת שקולך ולא מערבות מינים אחרים (רמ"ו): וגם הארמה. ר"ל הקרקע אשר עליו הצמים ימלאו ג"כ ערוב צאופן שלא יהיו צטומים גם צלילה צבית סבור (רע"ס); ואפשר לפרש מלת וגם מן הכסולים ושרשו גמס, שורה צלשון המשנה על מחוך וקלילת הדבר וצקיעת העץ, חילן שגנוס (פ"ק לשיצית) צש"א יגומס, (וצפ"צ דכלאים) אם רלה גומס, ומולין נ"ט צמה שפיה גומס, ומקורו לדעתי הוא מלשון המקרא מגמת פנייה (מצבוק ח'), דמיקת הלחמוים צצבור גדור האויב קרא מנומת, ולשון צקיעה נופל ע"ז כמו ויצקשו שלשת הגבורים (ש"צ כ"ג), להצקיע אל מנך ארוס (תי"ג) (דורכצבענן, איינריינגען), וישמשו צמשנה לשון גמס על הסדק והתפירה הנעשה צארץ, שלש גמוניות (מגינה י"ט) דומה ללשון צקיעה, פולח וצוקע צארץ (תהלים קנ"א) שיתחלקו רגזי האדמה ע"י המרישה (והראני חכס אחד בכתבי האר"י שגי תן חלק לצבעה וגם לשמורה, וגם, יתחוך הערלה צשמיני), ומה ישמשו הרצה על הספירה הנעשה צארץ לשון גומס, להשוות גומות, וכ"ה צלשון הנוקרא צרעם ורגזו יגמא ארץ (חיוב ל"ט) דתרגומו יענז גומתו וכן לרש"י שם, והאל"ף נראה שהוא תמורת הכפל כמו צזאו נהרים ארטו הוא צנוקס צזו, צלא יומה תמלא שרשו מלל והאל"ף תמורת אות הכפל, (ובכונדלצ"ש פקודי דמ"א) יצוא גם השמן פי' מלת גם לשון צור. ויהיה טעם הנוקרא, ישמת הערוב את פני האדמה, יעשו צה גומות ומשידות עד שתקולקל ולא תהיה לרזיה לזריעה (דורכוויסלען), ולזה אמר אחר כך ובכל ארץ מנרים תשחת הארץ ומכני הערוב, והוא מוסכס עם ההתראה פה: (יח) והשלת. לשון זה של הצלה. לא ישמש כ"א צהדל שנעשה צדרך פלא, ולזה לא נמלא צונעשה אדם כ"א צהצק"ה העושה נפלאות לצדו, וכן הפליח סדור לי ונפלינו אני ועמך, הפלה חסדיך, אשר ישלה ה' (רל"ש): (יט) פדות. להלנת ישראל ממתה הערוב כבר אמר לפני זה והשלתי את ארץ גשן וגו', לכן אמר הכונן'ן שהמכוון צזאמר ושומי פדות שאפילו צארץ מנרים אם ינלאו המיות איש ישראל לא יציקוהו, והרי"א אמר שענין צפדות שמתוה היום נסתלק השעצור מישראל, ולכדרייה למה הספיק צינייהם צמאמר למען תדע כי אני ה' צקרב הארץ, לכן כ"ל ששימת הפדות היא ההדלה העולמית להצא, דומה למאמר וחצדיל אחכס מן העומים, וטעם הענין, תחלה הודיע לפרעה והשלתי ציום ההוא את ארץ גשן, שצעת חלות המכה יהיו ישראל נבדלים ונללים מנמה, ע"ז סיים ואמר למען תדע

כי אני ה' בקרב הארץ ר"ל שאני נשגית בקרב הארץ ויכולת צדי להעניש את אלה ולסגול את אלה. אח"כ הוסיף להודיע אליו ושונתי מדות וגו', כמו שאעשה כעת הצלחה והשפעה צין עמי ועמך כן גם לעתיד יהיו עם גדל ישכון ונגוים לא יתחשב: (כב) תועבת מצרים. יראה ונארים ואלל ישראל קורא אותה תועבה (רש"י) ובמחברת צ"י (שיחשק ר"ן ע"ג) מאי תועבת ונארים וכי על דשנאין ל"י כתיב תועבת ונארים, אלא דהלא דוונארי ואלהא דילהון חקרי תועבת ונארים. והיינו דחוליק יוסף לאחיו למימר אחשי תוקה היו, וכי עביד לאחיו דישגאון להון מנארי ולא יחשבון להון, אלא דוונארי חשיבן לאחיו דרעפאן לדחלהון כדחליהון, אעביד לאחי דישבון לון מנארי כדקא יאות, והיינו דאוור כי תועבת ונארים כל רועי לאן ונחשבין להון כדחליהון, ע"ש. וכבר מלאנו במות המתנשאים דבר והסוכו לשבח ולגנאי, רב חסד לשבח, כי חסד הוא לגנאי, לקלם אחנן (יחזקאל ט"ו) לשבח, נגנ וקלם לסביבותינו לגנאי, הפכל ירבה דברים לפחות מדרגה, חכמים ונגוים (דברים ח' י"ג) תכנונו חכמינו וסוכלתינו. ככה תועבה צלשון עברי הוא לגנאי, וצלשון מנרי הוא לשבח: טז (ד) ולא ימות וגו' דבר. תכנונו מדעס, כמו אין גרע מעבודתכם דבר, כלומר כל שיהא (עטרוסס, דלס גברינגסטע) ומונעט יתיר ונוה שח"ז לא מת אחד, וטעונו לא בלד דזהנה אחת כלה לא תמות, אף גם מיתת אבר אחד מוננה לא תהיה (אבשטערצען) כל צול והספק כח מיות נקרא מיתת כענין וימת לבו בקרבו, וגם הנוציע נקרא מת: (ד) את כל מנפתי. י"ג צעור סהיה צמכת הצדד קולות וצדד וגשם ואש אומר מנפתי, ושפיר טען רי"א כי כל זה אינו מנפה והיה ראוי לומר את כל מופתי לא מנפתי, ועוד שצדד לא היה כ"א למנפתיים ונ"ס אשר היה צעדה דוקא לא צעיר ולא צא אל לבו של פרעה, לכן פירש"י שהוא על מכת צבורות, ועליו שפיר נאמר אל לבן וצדדדין, וקראו הכתוב צמס כל מנפתי ללמדך ששקולה כנגד כלם (וכבר הביא הרמ"ה צמס רש"י כ"י סהיה כתוב צו נכאן שמתת מיתת צבורות קסה ונכולן, וזה דלא כמפרשים את דבריו ענין צבור כמו צכיר ולקיש יעו"ש), ומדחקו המפרשים מחד למה יזכיר בהתחלת מכת הצדד את מכת צבורות שהוא רביעית למכה זו, וגרס להם זה הקושי, כי היו מפרשים לשון אכי שולח להווה מוחלני, וטעמו על הווכה שדולה עתה לשלוח עליו, ובאמת אין טורח לזה, כי לשון אני שולח כולל למרשו להווה חלוי, כמו מנכיר פרעה היוצא על כסאו (צא י"א) שהמכוון צמלת היוצא הראוי לשבח, וטעמו כאן ראוי לשלוח (זאללעט אף שקקען), כלומר צפעס הזאת היה ראוי לשלוח את הווכה הגדולה המיועדת לצא עליך אחר כל המכות, והיא מכת צבורות, ולא להחנהג עמך צמתינות והכרות לחט לחט צשאר מכות מחלה, ומסתבר שאין מלת כל כאן כמלת כל העם שהוא חואר להיקף הפרטים (אללע), אבל הוא משרש כלה שענינו גנור והשלונה, כמו כלו תפלות דוד צן ישי (תהלים ע"ג), כלה הבית (מ"א יד'), ולפי שעונש מכת צבורות היה מיועד מתחלה לצא עליו צמנר והשלמות כל המכות, לכן קרא אותה כאן כל מנפתי י ר"ל תשלום מנפתי (ד"א לעטנען שלאגע); ויותר יתכן לפרש מלת כל ענין כלל הכולל כמה פרטים מחתיו כמו ולא תעשו את כל הנוגות האלה (שלה ט"ו כ"ג) שהמכוון צו מנוה אחת כוללת כל שאר המנוות וכן כאן וכה אחת כוללת כל שאר המכות (דלס הויפט מיינער פלאגען); ועל כוונה זו אומר חס"ז כי עתה שלחתי את יד ואלך אותך ואת עמך צדדד, מלת שלחתי הוא פועל עבר חלוי, כמו כי עתה הרגתיך (צדדד כ"א), כלומר היה ראוי להכותך עתה צדדד והוא מיתת הצבורות, ומקרא זה הוא מנצח צברעית כללת המקרא שלפניו, וכבר קרא הנוצור את וכתת צבורות צמס דבר, אומר (תהלים ע"ח) לא חשך ממות נפשם ומיתתם לדבר הסגיר ויך כל צבור צמנארים, הנה מכת צבורות מוסב על המות והדבר, וכמ"ס המפרשים סס, (ובצ"ק ד"ס) קראו את מכת צבורות צמס דבר, ע"ש צמ"ס דבר צעיר ואחס לא תלאו; ורש"י כאן הסב מלת צדדד על דבר הצממות יעו"ש, והוא דחוק כי למה יזכיר כאן מכה שהיא קודם לקודם למכה זו, כי מכת שחין ומספקת ציניהם, גט מלות כי עתה אינם מיוצבות היעב לדבריו: (טז) העמדתך. ר"ל הסכמותי להעמידך עוד לצלי להענישך העונס הממור, צעור הראותך את כחי, וענין כח ה' מנצור שהוא מדותיו ית', ככתוב (שלה י"ד) יגדל נא כח ה' ארך אפים ורב חסד ואמת וכ"כ רש"י ר"פ ואחמקן, את גדלך זו מלת טוירך וכה"ל יגדל נא כח ה'. וכ"כ רש"י הראותך את כחי, כדי שתחזור בתשובה כי לא אספוך צמות המות, ולמען ספר שמי ורבים תשיב מעון; ולמען ספר שמי. ח"א גדיל דיהון משהעין גבורת שוני, ומלת ספר היא פעל סתמי (דלס מלך ערלאללע) ולדעתני מלת ספר ען מי יספר שחקים (איוב ל"ח) שפירשוהו מלשון ספיר שהוא שם לאבן יקרה הזכיר מחד, וטעם יספר שחקים יעשה אותם צהיר כספיר עהור מנעניים. וכבר כנו המקראות את השמים למקום השגמה העליונה ית', השקפה ממעון קדשן מן השמים, ה' משמים השקיף על בני אדם, כאילו השמים הם חלונות ההשגמה, ועל מניעת השגחתו אומר קרא צדך מליה עבים סמר לו ולא יראה, כאילו עניים נכסים את השמים ומונעים ההשגמה, וזהו צשוא

כשהוא ית' עומד מרחוק ויעלים לעמות זכרה ויניח את פועלי און לרכאות עניי העם על לא חומם. אונם ע"י המשפט אשר יעשה צדעיים להענישם ולהושיע לדי העם הכדכאים, וזה יתגלה לעין כל כי יש משגיח עלין על מעשי בני אדם, וכאילו נטהרו השמים וכל עננים המונעים את ההשגחה. והם אלהים חוכן ענינו הנושגים, כמוצא ריש בראשית (דבר אללשויענדער, אללנגענווארטיגער) ולסיי לענן קצר דומה לענן הכחותך דרישא דקרא (מיינען נאמען נו ערהעללען): (בג) קולות וברד ותהלך אש ארצה. לדעת המפרשים קולות על הרעמים, ואש על הצדקים (דאָננער אונד בליטץ), ויאמר רבי' שאין הדבר כן כי רעם וצדק אחת הן ואיך יפסיק הכתוב ציינים צדד שאין ענין לו עם שתייהן, וגם צעל הרעמים חצר קולות וצדד צניינה, והסריד מהן ותהלך אש חלה, ומלכד זה אש לשונות של קול וקולות על הרעמים, יזכר חניד אללו לשון רעם, כמו וירעם ה' צקול גדול (ש"א ז') ירעם אל צקולו כפלאות (איוב ל"ז) ירעם צקול גאווה (שם ל"ד) וצקול כמו חרעם (שם ע') קול רענון (תהלים ע"ז) מן קול רענון יחזון (שם כ"ו), אבל אש אין אללו אחד ומלכות אלה של רעם הם על הרוב קול הרומ הצב עם הגשם וכן כאן ויה' נתן קולות. קול רוח וסער (סטירמישעם געטאָז) שצאו עם הגשם והצדד, וקולות פירושו סערה, כי הסער מוליך קולות ענוותה כשידחק להכניס ציבור האויר, וצוננים היו הקולות הללו למעלה מן הסערה קשות ומסרידות, לכן אמר קולות אלה' וצדד (לקונן כ"ט), קראו קולות אלה', ואתה רואה שפרעה צצקשתו מצד גם הוא קולות וצדד, ואם קולות הם רעמים, ואש הוא הצדק, למה יזכיר הרעם ולא הצדק וזה להפך, כי הצדק הוא הנמיית לא הרעם, הנה הצדד מזה כי קולות על הסער הסוער, והולך להיות גדול כזה, כי ירדו אצני הצדד צדד גדול מאלד כאלו הם מקולעים מתוך הקלע, ועיי' שצדו כל העלים הגזוהים והחזקים, כדברי הכתוב, ולכן יפה סמוך הכתוב קולות לצדד, ויפה סמוכן צעל הרעמים צניינה כי הכל ענין אחד, (והאש פלא צפ"ע שתייה אש מתלקחת, שצערה צתוך הצדד, כמו שיצא), וא"כ הצדד לצדו עיקר הכל, ולמזון כמו מוצדו לו הסער והרעש, ולכן צלחהה שקדמה לא זכר הכתוב רק הצדד, צדד כצד מאלד (לעיל י"ט), ולא זכר קולות ואש, וככללו צמלית כצד מאלד, כי קולות ואש גרמו זאת, וכן צלוותו על הנועשה נאמר ויאמר ה' ויהי צדד בכל הארץ מלרים, זכר רק צדד לצדו, ואחריו שסולך לפדש איך היתה כזאת שצדד הצדד כל עניי השדה ושחת שרשי האילנות, אמר ויה' נתן קולות וצדד ותהלך אש חלה: ותהלך אש ארצה. כי האויר הכלהב ירד לארץ צחוק תנועת הצדד המכביד עליו צדדו למטה (רע"ס), ויראה שמועטם זה כה"ו חרקה שלא כוונה צחותיות הגרון, מדבר צאופל יהלך (תהלים ל"א), כי צא להורות על החוק והצדדות: (בד) מתלקחת. לרבי' אינו לשון התלהבות כפי המורגם (פלאומענדער בליטץ), כי הננייה הפסיקה צמלת ואש, וחצרה מתלקחת צתוך הצדד, אבל מתלקחת התפעל משרש לקח, והוא מואר לאש שלמעלה מן הטבע, וכמו שמואל עוד הפעם צמרכנה ענין גדול ואש מתלקחת (יחזקאל ה') שהוא אש אלהי, לא שהתלקחה צענן כדברי המפרשים, והנה מלאנו לשון לקיחה צכל הצדדים לצד אלל אש לא ונלאוהו צכל המקרא, לפי שכל הצדדים פעם יקחו ופעם לא יקחו, עדינו המרב אפטר שלא תלא שנים רבות מתערה ולא תקח כלום, ולכן כשהיא הודגה נאמר שלקחה, וכן צכל צדד, וזלתי האש שלוקחת חניד שאם אינה לוקחת איננה בוד צמליות, לכן לא תפול עלי' לשון לקיחה צדד צהתפעל שהיא על הפך הצדדים, כמו יש מתעשר, וכן מתלקחת שאיננה לוקחת מלאוהו להענייתה, וזה רק צאש אלהי שאיננה לריכה לצדד טבעי שיעמידה ותצער גם צמים, וזהו שנאמר ואש, שהיה עם הצדד אש, וחזר ופי' שתייה מתלקחת צתוך הצדד שהוא הפך טבע האש הנהוגה שלא תקח כלום צמים, אך אש האלהית הזאת נראה כלוקחת צמים, אך היא מתלקחת, שאינה לריכה לקחת צדד להענייתה, והוא אש הפלא ופלא; ולשון רע"ס צחוק תנועת הצדד צדדו כלהב האויר ותן קולות וחחק תנועתו היה צדדלו לקלקל הכך והקסה כאמרו כל עשב השדה הכה הצדד ואת כל עץ השדה שצד: (בד) בהוך הברד. לצדויתו איך פי' צתוך כמו צתוך צני ישראל, שהוראתו כנולח צין להצדיל צין שני צדדים (טוישען), כ"א כמו כל אשר צחוכו, שיורה על פנייית הצדד ואמלעיתו (איננערהאלב), שהיו אצני הצדד תלולים מתחוסם וצפניייתותם היתה האש מתלקחת, כנרעין צצתוך קליפה של רימון. והיה האש נראית מנחוץ כנר צצתוך השעשית. ועני"ש צפוקדי צפעמונים צתוך הרעוים: (בו) חצאתי העפע. פי' המפרשים עתה הפעם אינו מורה שחצאתי, וא"כ לישיא קטייעא צמקרא. ול"כ שה"ל כאן אינה להוראת ההתידות (צעטניומענער ארטיקעל) להוליא פעם זאת ופעמים אחרים ולימד פעם זאת למטא לצד, אבל היא ה"א הממלטת (אונגעשטיינענער ארטיקעל) כמו המרב עיינו צראשו, שענינו כל חכם, וכן הכהן הנחטא צפ' לו וכונש"ש, וכן כאן השעם כמו כל פעם. צכל התראה והתראה תפאתי צמלאוני ליענות מפני ה' ולשמוע צקולו, ויצי' אמר צתרגומו וצדד חלח וענוה צייצין צכל ונתחא ונתחא: (בח) העתידו

אל ה' ורב. מלת ורב הוא תאר אליו ית' (גבאסמאכטיגער) כמו גדול חזונו ורב כח (תהלים קמ"ז) מושיע ורב (ישעיה י"ט כ'), כי צמכה זו הכיר פרעה רב כמו ית', וכמו שאמר לו משה בעבור הראותך את כחי. מלת ורב המוטעם צ"ג ומחזר לקודם אליו העתירו אל ה' למוטעם צ"ק, כטעם כשלאו כלה (צא י"ח א') שטעמו כאשר ישלח כלכם ישלח, והוא מוטעם גם כן צ"ג אחר צ"ק. ואונקלס שתרגם וסגי קדמויה רוח, כונתו ג"כ לפרש מלת ורב כתאר אל ה', כלומר הרב להושיע ולהמליץ רווחה. והמחזר ורב עם מהיות ומתרגם (לחם עם גענוג געווענען זייא) אינו נכון, גם המ"ם שצמלת מהיות יורה על שלילת הוי' כתרגום אונקלס ללא יהוה. ועיי' רא"ם כאן על דברי ישראל משום להכנישו לחינו ומתדבקין ששליטא רבצרא דשליט על כל סערין. רב היינו רבצרא והוא רמז לייחודא קדישא: (כט) אפרש את כפי. לא יתכן שיעלים התפלה העיקרית ויזכיר פרשת כפים לצד שהוא כספל אל העיקר, לכן כ"ל כי לשון פרישת כפים משמעותו ג"כ תפלה, כמאמרם (צרכות ט"ז) צמוך אשא כפי. זו תפלה, כי גב היד והרגל נקראו כף לפי שהם נכפפים, והכפיפה היא ג"כ סימן הכנעה, לכן על הנכנע בנפשו וספל צדוהו נאמר כפף נפשו (תהלים כ"ח) זוקף כפופים, וההכנעה היא צעננה התפלה. וכן נפתולי נפתלתי (ויאל למ"ד) פירש"י לשון תפלה ע"ש עקושי השחמורות ופתלחולי הכריעות הנעשים בתפלה שמוקדם הכנעה נפשית וספלה פנימית. ולזה נקראה התפלה עצודה ועצדתם את ה"א זו עצודת התפלה שהיא צלצ, להיות כעצד נכנע לפני אדון כל ית'. וצלשון ארני ישמש מללי על השפלת הקוונה לנוטה, כי נפלי על אפייסו מללי אללוי (צרכות ל"ח), וישמש גם על התפלה לא הוי מללי אלא ציגי עמודי. ובדרך זה מלת אפרוש ענינו הדבור, כמו כסיל יפרוש חולת (משלי י"ג) שעיניו גלוי ופרקוס הדצר ע"י דבור פה (ע"ש רש"י), ובמדוייקים הוא צמ"ן שגאלית. ולזה ת"א וי"צ"ע אפרוש את כפי אפרוש ית ידי צללו, ואין זה מהם הוספה על לשון המקרא כ"א ביאור המכוון. וראיתי להרא"ש שכ' לטענין הסרת הצד שזינו רק צצ ואל תעטה, כמו שאמר הקולות יחדלון לא הולך תפלה רק רמז צעלוא, ובפרישת כפים זולתי תפלה יספיק. ואין זה נכון כי צבל ונקוס ענין פרישת כפים המכוון צו תפלה: (לא) והפשחה והשעורה. לא ידעתי למה נכנסו שני פסוקים אלה צנוקם זה טרם השלים דבר משה בתפלתו וסור הצד, ויראה שהם דברי משה אל פרעה שאמר להם ידעתי כי טרם סור המכות תיראון ואח"כ תשנו צאולתכם, אבל הפשחה והשעורה נכתה והחטה והכנסת שהם לכל מיחכם לא נכו צמכה זו, והם ציד אלה"י לצד אותם נכס אס תצו ותחטאו לפניו (רמב"ן), והלך צדעת ראצ"ע לפרש מלת ורב כטעם קודם (ללא כרש"י), לכן פירש טרם תיראון טרם סור המכה תיראון; אמנם לפירושו, שאין ומאחר זה רק לאיים עליו צמה שיוכל להעטם ערו, היה די צמאמר והחטה והכנסת לא נכו, אמנם מלאמר והפשחה והשעורה נכתה הוא ללא לורך. לכן יותר נכון מה ששמעתי לפרש מלת טרם, כרש"י שפירשו ע"ד לא, וכן ת"א (והכוונה צצראשית כצד הלדיק דעת רש"י צזה) וטעמו ידעתי כי עוד לא תיראון מפני ה'; וטעם מניעת יראתם את ה' היא, יען שהפשחה והשעורה לצד שכבר ציכרו ועוונדים צקס ונגעל הם לצד הוכו, והחטה והכנסת שהם רכות עדיין והיו יכולים לעמוד נגד הקשה לא הוכו מן הצד, וזה האות לכס שהיא מכה טענית לא שמוניית. וזה הודיע להם משה, ידעתי מניעת יראתכם את ה', וגם ידעתי סבת מניעת יראה זו, צראותכם שהיא מכה עפ"י דרך הטבע. ולפ"י וי"ו והפשחה משמשת התייחסות הסבה אל המוקצצ וכטעם מלת יען, ע"ל לא ירצה לו נשים ולא ישיב, שהי"ו משמשת התייחסות המוקצצ אל הסבה וכטעם מלת למען: אביב. וכן אמר צעוונר אציב קלוי צאש והוא צא וין השעורים, ונקרא חדש האשון חדש האציב כי צניסן השעורים קרוצים לצטולס בצרכות ההם, ונכל זה נראה שאין אציב כ"א בשעורים שלא הגיע עדיין לגמר צטולס, וכן לא נמלא עוד צנוקרא צמין דגן אחר, ועודנו צאצו, וצאצי שהדה גם הם מענין זה, וכן לראות צאצי הנחל, לראות הפרחה הגפן כל זה צניסן שם; והמתרגמים חדש האציב (ארהרען-מאנאט) לא תרגמו יפה, כי גם של חטה ושאר מנינים קרוי שצלים, והם אינם מתצטלים עד פרום עלרת צא"י וצציבותיה, אבל אציב הוא בשעורים לצד (מאנאט דער גערטענן רייפע) כ"כ רל"ט: (לג) לא נתך. פשוטהו לשון יליקה, כמו הכתור כסף צחור כור, ומטר לא יק אלה. והנס צאמת אין נתך וילק ענין אחר והפוכים הם זה מזה, ילק על נחלים שיולקים אל כלי או על צצר אדם, כמו אשר ילק מים על ידי אלי וכן כלה, ונתך על דברים ונקטים שנותכים ע"י האם ונעשים נחלים, ומרגום ילק (גיטען), ומרגום נתך (שמועלנען), והמתרגמו (שטיירלען) אינו נכון, ולפי האמת יתורגם (קיינ רעגען שוילנעט מעהר טר ערדע), וכאשר יאמר רש"י, מוסכם הוא צענין התהוות הגשם צמונים הוא כי אדי המים הדקים והקלים העולים תמיד למועלה ע"י חום השמש, צצואם אל האויר העליון משמחה לורחם מנורת מים, כי מתקשים

ומתקשים מאד, והאש נמתך חותך האדים הקשים והוא גורם להם המסה ונזילה, ואמר קרא, ומער
 לא נתך חרנה. צתפלת משה הלכה לה האש היסודי הזאת מאויר מולרים, ולא התיכה האדים המוקשים
 כדי להוליד הגשם; ומעטם זה קראו ג"כ רבותינו ענין הגשם צסם גבורות, מזכירין גבורות גשמים
 צתחית המתים (צרכות ל"ז), קראום גבורות לפי שנתעשה ע"י גבורת אש, כי כל לשון גבורה נופל
 על דבר המתגבר על דבר זולתו ומחלישו ומדכאו, כענין וגבר ישראל, גבורת מלחמה, וכן גם על
 דברים שאין צהם רוח חיים, אש המים מתרצים ועולים עד מנעל ההרים ומתקיים אותם כאשר
 חמש עשרה אמה מלמעלה גצרו המים ויכפו, וכן האש כששולט צנטיאים ומתיקם למים תקרא ג"כ
 גבורה. עמ"ש צצקוית צונחתי גשמיים:

י (א) בא אל פרעה. וקרא קצ' הוא ומסר לשון, ואמרת אליו, דומה לזה (חקת כ"י י"ד)
 וישלח משה מלאכים אל ארום כה אמר אחיך, שמיסר האמירה אשר ליוה משה את
 השלוחים שיאמרו כן אל מלך ארום; ואפשר שהמכוון צמלת צא גם ציאת דברים (צבריכט),
 כענין והצאת את הדברים אל האלהים, וכמו ספרו את ישראל והציאו אלי, וכענין עד צוא דבר
 מעמכם להגיד לי, שהמכוון צכל אלה הצאת דברים (איינגעהענדע נאכריכט), ומלת צא כאן הוא
 מוקד צמקום סם המקרה, ומלת כי הוא לציאור משפט הקודם, כמו וישמע אברהם כי נשבה
 אחיו, וידעתם כי אני ה' (למס), וטעם הוקרא ציאת דברים תהיה למרעה: בי אני הכבדתי.
 ר"ל הודע למרעה, שכל המכות אשר כנשפא כנד יכדו על לבו אינם כ"א למען תהיינה לעינייהם
 אחרותי, ר"ל ראיות מופתיות המורות עלי ועל אמתות הוימי והנהגתי, וטעם למען שחי, למען
 יתחזקו תוך אנשי ארצו אחרות וראיות המורות עלי, על עלמותי ועל התנהגותי עם יושגי חבל,
 ולא זו צלבד שאנשי ארצו חיים יצאו לידי הכרת האמתיות האלה, אצל יורישו ויודיעו יסודות
 האמתיות האלה גם לדורות אחריהם, חשו: (ב) ולמען תספר באוני בנך, דוגמת שאמר משה
 למרעה צעצור זאת העמדתיך למען ספר שני צכל הארץ, ואמרו עליו צמכילתא לא נשאר צהם
 עד אחד, מרעה נשאר ולא נעצב צ"ס לקיים מאמר ספר שני צכל הארץ, כי אלו נאצדו כולם
 צלי שום פליטה מהם מי יודיע לשאר אמונות מעשי הגדול הנעשה צקי"ס. הכה לפי"י שני המקראות
 אלה הם הודעה למרעה משה, ואין טענה משהאמר קרא קנא צלשון צלשון וקרא דצתרי צלשון
 נכח, כי כן דרך המצוים צהרעה ונקונות, כמו ועשו להם זליות וראיתם אותי; ולרבותי צשפרעה
 נתקשר מאמר ספר שני, מלת תספר כאן לכח כראוי; וטעם כלל הודעה זו למרעה, אחרי שידענו
 מן המקראות כי מכת צבורות לצדה היתה מיועדת מננו ית' להוליא צה את ישראל לחירות, וכל
 המכות הקודמות לה לא צאו עליו כ"א להכירם ולהציאם לידיעות האמתיות הטוללות, להרות
 צמליחה המהרה כל ית', שמתכותו מושלת גם צארץ, והאדם ממוייצ להכנע ולשמוע צקול דצרי ה',
 ולסבה זו קרא הוא ית' את כל המכות האלה צסם אחרותי, ר"ל ראיות המורות עלי (אויף מיך
 צע"יהענדע צעווייגרינדע) כמ"ש למעלה, ולהיות שצכל ההתראות התמיל משה צדצרו אל מרעה
 ואמר שלח את צניי ויעצדני כי אש מאן אחה לשלח הכני וגוי, מזה טעה מרעה למשוז כי כל
 עיקר המכוון צמכות אינו כ"א להוליא את צ"י מארצו, ואף שהוכיר לו משה צכל פעם גם המכוון
 האמתי מן המכה שהיא צאה להכירו ולהודיעו האמתיות צלמונת צורא עולם והנהגתו, צאמרו אליו
 למען מדע כי אני ה', כי אני ה' צקקצ הארץ, כי אין כמנוי, צכל זאת חשצ מרעה שאין זה
 עיקר המכוון, כ"א צשלמו את העם למפשי לצד הפיק רלון אלהים אף אש לא יודע האמתיות,
 לכן רלה הוא ית' שידיע משה למרעה טעות מנשצתו צזה. ולהודיעו כי עיקר המכוון צמכות אינו
 להוליא צם את ישראל לחירות אצל להיותן אחרות וראיות שיכירו וידעו כי יש אלהי צארץ וכדומה
 מואמתיות, זהו לדעת המכוון צמקראות אלה, אונס כש"י הוסיק צא אל מרעה, והמרה צו, ועליו
 הוסיק הרא"ש עוד מתקופת אחר וז"ל. והמראה זאת מפורשת צהמרה משה למרעה, ועל זה סמך
 הכתוב, ולא הולך למחצה דצרי ה' אל משה, ופירושו כי אחי הכצדתי את לבו הוא טעם על
 והמרה צו המסר מן הכתוב, כלומר אל יקשה עליך על אומרי לך שמתרה צו אחר אמרו מעמתי
 הפעם, כי אני הכצדתי את לבו אח"י למען שימי אחרותי אלה הכשאים צקצרו, עכ"ל. והדומק
 מצורא, ועוד הודעה זו למשה שצצדות לב מרעה איננה מולד עלמה כ"א מננו ית' הוא כאן אף
 למומתי, כי כצד הודיע הוא ית' למשה את כל זאת צתחלת שליחותו עורנו צמדין, כמ"ש ואני
 אחזק את לב מרעה ולא ישלח את העם, ואמר עוד הפעם ואני אקשה את לב מרעה ולא יציע
 אליכם, גם כצד הודיע הוא ית' למשה את מילוח מרעה לשלח עד אשר ילקח צמכת צבורות, והיא
 התראה ראשונה כמ"ש ואמרת אליו הנה אחני הורג (ע"ש רש"י). אונס כל הדמוקים האלה אינם
 רק להצבת המפשיים צענין קשוי מזוק וכצדות לב מרעה, אשכ הם לדעתם המאמנות רוח ומזוק
 כמו לקצול את כל יסורי העונשים, אצל לדצרינו שאין המכוון צנוליות אלה כ"א חוקק אחיזה
 הלה

הלכה צלצ, קושי יגון לז, וכבוד מנשאת להגת הלז (כמזכיר למעלה בשמות), דברי המקרא שלפנינו
 מסודרים ומיושפים היטב: התעללתי. ת"א ניסין לעבדות, ויראה שהצין צמלת התעללתי הוראה
 תאומית וכפולה, לשון פעולה מן ועולל למו, ולשון התעלות והתנשאות, מן נעלית על כל חלתי,
 עלה חלתי בתרועה, ופירוש התעללתי, התנשאתי בפעולתי (ערה הצען אין מיינער האנדלונג געליינט),
 וכן מלאנו כל לשון עליה על הצורח יח"ש מקושר תמיד עם ענינים נעלים והנבזים, כמו וישכחו
 עלילותיו, קראו בשמו הודיעו צעמים עלילותיו, יודיעו דרכיו למשה לזני ישראל עלילותיו, הנה
 למי"ז מלת התעללתי הוא כמו שאר התפעל, שהפעולה חוזרת על עצמה לא יולדת לאחרים, והר"ם
 לא הצין כן, ע"ש. ולולי דרכיו הייתי מופרש מלת התעללתי לשון עלה וקצה (עמי"ש צ"י ועל
 השקות המלוס), וטעמו כראיתי צמלים לעיני כל שאני קצת הסקות ועלת העלות (איך ערשיען
 חלב אורגווד), כי שר"י הטבע בפעולותי שהראיתי צמלים הורו עלי שאכני המנחילי הראשון
 וצורח כל, ומנחילי ש"כ הרב"ח וז"ל כל המעשים הנעשים צעו"ז יקראם הכחוז עלילות, כמו
 הודיעו צעמים עלילותיו, ולו נחכנו עלילות, כורח עליה לזני חרם, ונקרא כן מפני שכלן מנשכות
 ונחללות מן העלה הראשונה, וכל הגמולאים עלולים חללו, וציחר הכחוז שמתוך נפלאותיו צממרים
 הלאה עלמו עלה, כי מתוך מלרים נחפרסם חלהומו צעולם, ומזה חמר הנציח ואכני ה' ה' המעלך
 מנחך מלרים, ואמר מנחך מלרים התחילו הצדיות לידע אותי, ונדע צגויס שוני להיותי מנשה
 הטבעים בנקים המפורסמים והנודעים צעולם: אאותי אשר שמתי. ולמעלה חמר שיתי אותי,
 כי יש הדל לרש"ם זין שיתה לשימה, לשון שימה הוא צאינו קבוע תמיד כ"א לפי שעה, ולשון
 שיתה הוא צענין הקצוע לזמן מרובה, עד"ו ואיצה אשית צינך וצין האשה, חלו חמר ואיצה אשית
 היה קוצל ג"כ שיתה האיצה לפי שעה ולא תמנחך לזמן מרובה, ועכשיו שאמר ואיצה אשית
 ר"ל שתמנחך האיצה והתמיד כל מיי האשה חרעה, ולזה הונח שם שם על היסודות הקבועות תחת
 הצנין (פנדלומנט) השמות ירסקון, כל זני שם, יוסף חמר ואשימה עיני עליו שאינו כ"א לפי
 שעה, והש"י חמר ליעקב יוסף שית ידו על עיינך בהמורה וקיום, יעקב לקח דרכו לפי שעה
 נחמר זו וישם פניו הר הגלעד, חונס צלעם רלה לפעול צעינו הרע צהמורה מכוונת נחמר זו
 וישת חל הנודער פניו (והרש"ם לא כ"כ ע"ש); והנה הדור ההוא אשר עייסה ראו את הנפלאות
 האלה, צאמת היו להם לאותות וראיות קבועות על האמתיות הנרמות צהם צלתי נופלות תחת נדר
 הספק, לכן חמר על אכשי הדור ההוא לשון שיתי אותי, חלל לדורות הצאים אחריהם אשר
 מפי השמועה לזד ידעו והנפלאות האלה, אינם להם לאותות וראיות קבועות, וצומח למסתפקים
 צהגדת אצותיהם, כ"א למאמינים צעדות מורישי הדת להם, לכן חמר כאן לשון שימה: (ח) וישב
 את משה. מלת את צלתי מתיישבת לפי כללי הדקדוק, חונס מלאנו דוגמתו צמקעות הרצה צכ"ק
 שהצנינים מורים על קצלת הפעולה ואחריהם מלת את, אשר אין משפטו לצד כ"א אחרי פעל יולא,
 כמו ולא יאלל את צשרו, יותן את הארץ, את את כל דגי הים יאסף להם, ציום המשם אותי,
 וכ' רש"ל טעה צזה הרמ"ד צאמרו כי צעל לשון הקדש יאמר את המצות נאלל, להורות שהתורה
 הוא מקבל הפעולה אעפ"י שהוא נושא המאמר (קאמיינאטיק), וזה אינו, והאמת כי לא תצא מלת
 את על נושא הפעולה כ"א דרך ארות צמקעות מועעות ואין להם ונהם ראיי, חלל כל האמת
 האלה כולם צאים כמשפטם לקינן (אקוזאטיק), וכל הפעלים הסמוכים אליהם כולם ענינם ענין
 פעל יולא אעפ"י שהם צצורחם מן הצנינים המורים התפעלות, כי זה דרך לשה"ק לצנות פעל קתמי
 צצנינים מקצלי הפעולה, והכוונה צהם עשיית פעולה. ויפה תצוא אחריהם מלת את, ונזכיר עוד
 מזה לפנינו: (ט) כי חג ה' לנו. ולכן צריכים כולנו ללכת, כי איזה שמה תהיה להסולכים צהשאר
 צמלרים זקניהם וטפיהם צגה ה' (רמ"ס): (י) רעה נגד פניכם. כי לורה הנשואה על דבר צהוא
 חוץ מן הנזכיר יכול ע"ל צצנינת המאמר ענין נגד (געגענשטארק), צמה שנושא הלורה נעמד
 צהקצלה להסתכלות המאמר, שעי"י יכול לנשות ציור מוננו, וכשנשוא הלורה צדוק צעלם הנולדי,
 יעמיד את הנושא הזה ציחוד נגד מנשצתו כאלו היה חוץ מוננו כדי להסתכל זו היצו ולעשות לו
 ציור שלם מוננו, ומזה נגד פניהם צצויים (ישעיה ה') כמזכיר היצו צצ"ס, וכן כאן הרע הוא
 המורה הנקציל נגד פניהם להיחכם מתנועעים חליו להשיגו, וטעם פניכם כוונתם ודעתכם
 (איירע אצוינט) כענין מלאה הארץ חמם מנפיהם שרוננו לומר מכוונתם ודעתם כמ"ש, וטעם
 המקרא התכלית אשר חליו כוונתם ודעתם הוא דבר רע וחליו מכווננו את דרככם להשיגו (צאצם
 איצו דער געגענשטארק איירער אצוינט) שכוונתם לרעה: (יא) אתם מבקשים. לרש"י צה ההוה
 צמקום עבר והראוי צקשתם, ואם נפרש מלת כי כטעם את התנאי, כמו כי תפגע טור איינך,
 מלת מנפקים על מכונו הראוי, וטעמו את צאמת את עבודת ה' אתם מנפקים (וועגן דיעסם
 אייר פערלאנגעט) ואין מנשצותיכם לרעה לצרות מוננו לגמרי: יהי בן באשר. רגילים לפרשו
 לשון

לשון קללה, ולי' שהוא מואמר על תוספת, וטעמו הכי אין רגון ה' להיות עומד בראש ארץ ארץ ארץ חרשים לפתו לפניו רק בראשון זה אם אשלת אתכם ואת סעכם (וילל חיוף דיעשו ווייצו נור בארץ מיני חייך זין? וענין חייך): (יב) השאיר הברד. ונב' נרו אור ארץ הותיר הצדק, ויראה הסבול בין שאר לנחש צהובל כוונת המטייר, אם כוונתו על המטייר לתכלית מה, כי חלק השאר מסוב עליו וזהו צעיניו כמו חלק הראשון, אז חלק המטייר יקרא שאר, אמנם אם חלק השני אינו צעיניו כ"א כחוספת בלא מתכוין אליו אז חלק המטייר יקרא נותר, אור וישאר אך נס, וישאר שני ארשים בנחמה, להחלפת חסידותם ויתרונם יקראו שאר, וצמחת שהקוץ נמנו הוא למאכל גבוה אור על חלק נמנו והנותרת מן הנמנה יאכלו שהן זכיו, שאינו כ"א למאכל אדם ונחש ממדברתו נחש להסתחרו לצדו מאשתו הארובה עליו ונחמיו ע"י יוסף וצניינין שהיו לו עד הנה לפיקה צניינין מצד נחש להסתחרו לצדו מאשתו הארובה עליו ונחמיו ע"י יוסף וצניינין שהיו לו עד הנה לפיקה אור על צניינין ויותר הוא לצדו, כי מגדול ערדותיו ע"י יוסף וצניינין שהיו לו עד הנה לפיקה ולמכשול קראו נותר, ועל מואמר (ויקרא י"ד) אל אלעזר ואל איתמר צניו הנותרים, אמרו רבותינו מלמד שאף עליהם נקנסה מיתה, וילא להם כן משקלם קרא בשם נותרים ולא נשארם, ועל מואמר ועקב רעה את לאן לכן הותרות אמרו רבותינו, הסולות והקדושות, ג"כ מלל אור הגשמות, ולזה הצדילה התורה בלשונה בין ע"כ לפ"ט, דבראשון נאמר לא תותירו, ובשני לא ישאירו, כמו שיבאר הם. ועל מואמר (פ"ט) לא נשאר ארצה אחד אמרו אף המלומים שאלחו מהם, והיינו ג"כ ומלל קראם בשם נותר כ"א נשאר; והנה כאן אור לשון השאיר כי המטה והכמות ששאריו מכל העצמים שנקלו ונפסדו הוא דבר נכבד הראוי לחארו בשם שאר, אמנם על ענין המטה שצמחת הצדק עדיין לא פרחת הגפן ולא הללו האילנות שאמר עליהן קרא ואת כל ענין הקדה שצר, ששיצר הענפים והפירות ולא נשאר כ"א עיקר האילן שהוא צעק הענפים כשעל, כי הענפים מהם הסבלים קרובים יותר מן העיקר, לכן אמר צהם קרא את כל ענין העץ אשר הותיר הצדק (ע"י רמב"ן ע"פ העץ הלומה י"ד ה'): (יד) בן ארבה במהו, אם יהיה כמהו מלת הדמיון וההשוואה הוא לנותר, כי כבר קדם אליו מלת כן, לכן יראה שהוא מענין כונה ימי שני חייך, שהוא על כמות המספר, והנה תמורת הדגות, דמיון לזה כמו שער בנפשו שפי לדיק כמות האכילה הוא מנשער בנפשו. וטעמו כמות ארצה כזה לא היה מעולם (חייך זלכער אין דיעזער מענגע), וכמ"ס רש"י דעל מטה גדול משל יואל מלך רבוי מין הארצה, וכמ"ס הרא"ש: (כא) ויהי חושך. מלת יהי מורה על אור ומליחות דבר מה, ואין זה נוסף על חושך הלילה שהוא העדר האור לצד, שמשמש זה לא חקר הוי' אלל חשך צמעה בראשית, רק החשך הזה היה הפלא ופלא שלוח מואמר זעם להעניש בו רעעים נכחדו אליו יהי. זה שצד המשורר (תהלים ק"ה) שלח חשך ויחשך, ועל העדר לא יוכל מלת שלח, למדנו שמשנתה החשך הזה מכל הממשכים הנודעים לנו, והיה ממשש כמו חפלה לא חפלה הועילה להם שונם וירח ונחת להגיה משכס, לכן אמר אחר כן, ויהי חושך חפלה. הוסיף מלת חפלה, להרדיענו שהחשך הפלא הזה היתה זו מדת חפלה שלא יוכרו זו המרחות והגוונים גם בצדקו (כי חפלה קשה הרצה נחשך, כי חשכת הלילה ע"י נגה הירם וכוכבים או אור הגר תהיה אור, ואין כן חפלה, ולכן הונח אל נחת העורן, והיית ממשש צהרים כאשר ימשש העור בחפלה, כי אין האור מועיל לעור), ולא היה א"כ חשך מנרים כמו חשכת לילה שזיעילו נגה וקר להאיר, אלא היתה תצניתה כתצנית החפלה, ולא שהיה סבת החפלה עניינים חידים או קטורים שהאפילו צעד אור שונם, אבל הקרץ האירה ציום לאור שמש, וצלילה לאור הירם, רק למנרים לצדה חפלה לעיניהם היתה ולא הועיל להם כלום, וכדרך העור או חסר עינים, ולא שאר צערוץ וקטורים אלא עיניהם היו צריאים מוקדם, אלא שהפליח הקציה לעשות ושלח חשך מואמר זעמו זה החשך פעל פעולת החפלה, כי המליח ענין מה שמולל לעיניהם שונם ממשש ארשים אורם, כי היה בו ממשש ומונע מהם כנוי האור, דומה לתכלול שעל עיני העור, ומ"ס רבותינו דרך מדה, כמה היה אור החשך עצה כליגר, הרדיענו עצה שהמרחות שמשו כדרכם, וכן לא חידים וקטורים שהשכיח את הארץ, אבל שלח ה"כ חשך והחשך עיני המנרים, זה החשך היה בו מליחות וממשש דק כמו תכלול שעל עיני עור, ולכן לא יכלו לראות מאומה לא לאור היום ולא לאור הגר, והמשילו עביו לעובי דינר, כי הדינר הוא היותר דק שצכל הממשעות, והורו בנמשל זה ז' דברים, ה' שלא הזיק חשך זה למי שהיה עומד צל המנרי, כי היה רק דק כנגד עיני המנרים, ולכן היה לישראל אור צמוצמותם, והצ' שחשך הדק הזה היה בו ממשש וחוק כמעשות דינר זהב שהוא מונק ודק מאל שלא תעבור זו הכחות ולכן לא ראו חיש את חמיו (כ"ו): (כז) ולא קמו. רבים יתמהו הלא אין מדרך החושך לאסור את האדם בנאמר עד שלא יוכל לקום ממקום מושבו, גם עורים יגששו וילכו בחשך, ואם היה מוסבת חידים וקטורים מכותלים

שהעצו את האויר עד שלא יוכלו לקום, א"כ ח"ך שאפו רוח הלל כרגע ימותו ומאסיפת רוח הנשימה, ואין לווד ההרלצ"ג שהיו מוכרחים לסתום נקבי האף והפה דרךך שלא יכנס זה האויר האיל הקטורי חוך גורם וימימה, כי ח"ך ימיו צתמימה נקבי אף ופה שלמה ימים, לכן אמר רנ"ו צאמה המורה פתמה דרנ"י, אבל צקבלה הדבר מטורס, כי המטורר אמר (תהלים ע"ח) יתלם נס מרון אפו עברה חפס ולרה ומשלמה מלאכי רעים, ענין משלמה מלאכי רעים שאמר המשורר הוא צעלמו מה שאמר בפטר הממה שלמה (פ' י"ז), וישמו ויבהלו מאל וימדרו מתמונות זרות קולות צונות המו קציבותיהם להפסידם ומלאכי רעים זועפי פנים נראו למו, הנה נמדרו עמזיונות זרות צראו והם מנאות ממונות שגראו למו להצעימה, ומזה ילא לצס מרוב פחד אפס כחם עד שלא יכלו להמנועע ממקומם, כמו שיקרה לחדם נבהל משואת פתאום כי הצואנו, שלא ימות ממקומו מרוב מרדה לב, ולכן לא קמו איש מתחמיו כל זמן המשך כי לא קם צאים רוס, עכ"ד. ולדעתי ענין זה עלמו מנזחר צמלה מתחמיו שאמר קרא, שאין פירושו ממקום מושבו, אבל הוא שם דבר מן תחת, עיינו תכל חום, אלא שנתחם צעבור המ"ח כמשפטו, כענין תחת גערה צמנין (משלי י"ז) שפי' כמו תחת, וכן תחת און ראימי אהלי רושן (מצקו ג'), פי' רו"ה ענין תחת, פחד, ובהלם (ט"לעבאמגסט), וכן תחת אלהים אני דיוסף תרגמו אונקלס ויצ"ע דללא וכן תרגמו ר"ם גאון (וצמסם השיג עליו הרמ"ד), וכן פי' שם הרלצ"ג, וה"א דהתחת היא ה"א אמתית כמו הגבלה נבליתי, ע"ש. וכן מלה מתחמיו כאן פירושו מנצח פחד ומרדה שגבלה עליהם מתמונות זרות, והמ"ם היא מ"ם הסבה (דעם אנגטעטם וועגען); ויתכן שאין מוצן מלות ולא קמו, מניעה יכולת עמידת הרגלים, אבל כמו שזורה לשון נפילה על נמיכות ופלות הכוח מפני הלאה והמדרה, בענין אל יסול לב האדם עליו (ש"א י"ז), כן לשון קום הוא אמוץ הלכ צלי פחד ואימה, כמו ואולך אחכם קוממיות, כחל יקיימו מליך (איוב ד'), וכענין וימם לצנינו ולא קמה עוד רוח צאים (יהושע צ'), וענין ולא קמו איש מתחמיו, נומם לצסם צקרבם ונפל רומם צתומם הממה הממדה ומזיונות צלות. וחתה תראה שבמליה זו השתמש איוב ג"כ, צממרו (ל"ד כ"ו) תחת רעעים פסקם צמקום רואים, כי ידבר שם מעונשי מלרים ואמר, רגע ימותו ומלות לילה יגועשו והסך לילה וידכאו וע"ז קיים תחת רעעים ר"ל תחת ומרדה הרעעים האלה אשר נפל עליהם צנת המשך היא הנה אותם ופסקם, צמקום שפאר אנשים אשר צצכותם היו רואים, וכעדות המורה ולכל ישראל היה אור צמוצמותם, וורה על אמתת פירוש זה המוקף הממצר מלות תחת-רעעים יחד: במושבבותם. אין הכוונה על ארץ גשן, שהרי תמיד זכר ארץ גשן, צערוז (לעיל ח') וצברד (לעיל ט'), ואמר כאן צמוצמותם שהוא שז על המלריים, להורות לנו שלא היה מסך על הארץ, אלא המלרי יוסז צאפלה, ועליו ועל כסאו היה אור, ולכן היה לצני ישראל אור צמוצמותם של המלריים, אבל צארץ גשן היה ג"כ מסך, כי מלריים רבים ישבו צארץ גשן צמוץ בני ישראל ועליהם עבר כום, כי לא היה צזה היוק לישראל שראו אור צצמתם סמוך להם משא"כ שאר המכות אילו צאו צארץ גשן היו מלערים גם לישראל, גם לא היו יודעים שהצדיל ה' צינם וצין ישראל כי צשאר המכות נללו גם מלריים רבים, משא"כ נכת המשך אשפי' שצא גם צארץ גשן ידעו כי רמם ה' על ישראל, שהרי שמעו קולם שמהים וטווי לצ (רנ"ו): (כז) ולא אבה לישלחם. עד הנה אמר לשון מישון, מאן לשלם (לעיל ז') מאן חמה לשלם (לעיל ט'), עד מתי מנחת (לעיל י'), כי צתחלה היה רלון פרעה יותר ומרביע אל שלילת השלות לכן אמר לשון מישון (פ"ערכיינוג), אמנם כעת אמר שנתחפסו ומכאזויו צא אל תכונת הרלון צהכרעה צוה לעומת המיוצ והשלילה צלתי נוטה לאחד יותר מלצברו לכן אמר לשון לא אבה (אורוילליג), עמי"ם ע"ש ולא אבה יצמי:

יא (ב) וישאלו. צאו הסוקיים האלה צמקום זה קודם פסור ענין המכה צצכריות', כי אמרי שהרביע למשה צמאמר הקודם גרוש יגרש להורות על המכה צצכריות', כי אמרי המכה, לכן לריך קודם צוזה לעורר את העם על השאלה, כי צנתת ההבלה הגדולה ומהירות המרץ לא יוכלו להממהמה צענין צקשת כליהם ושמלותם (ר"א). ולשון שאלה הוא לשם מתנה גמורה, כמו שאל ממני ואחנה גוים נחלתך, וכן אמר גרעון (שופטים ח') אשאלה ממכם שאלה ומנו לי איש נאם, והם נמנו לו ועשה אותו לאסור, והיה א"כ שאלה צלי מזרה. ואמר לקמן וה' נתן את סן העם וישאילו, ישראל היו השואלים ומלרים היו המשאלים השלימו שאלתם לתת להם צמתנה (רצ"ס), והסוף עליו המעמר לא מלינו פעל זה צהפעיל רק כאן וצשמאל וגם אנכי השאילתי, ושם צודאי אין הכונה שאלה לחזרה, כי יען הוא מהורחת צנין הכבד הסוף להורות על התמירות, לכן גם ההפעיל יורה על השאלה הקיימת, וישאילו הוא המתנה עיינו שלא להסוזרו, וכ"ה צלי"א (יעמארעם גנאדע פערלייטען), שהיא גנזר מן (לייען): (ד) אני יוצא, ת"א אלא מתגלי, המתיק את ההשגמה, וטעמו על הגזרה היולחת ומלמי השי"ת, ולי"כ לפרש מלת אני מן תאניה ואני, ומלת ואל

יולא כענין מה' יולא הדבר, וטעמו, כחמת הלילה יתילד צחוק ומגרים חזל והספד גדול (יאחמער ענטשטעטענען), וזא כלן צלשון זכר להגדיל הדבר, עמיש צבי תצור וחולך אחסכס צלחית: (ה) עד בכור השפחה. ולקמן (פי י"ג כ"ט) חזר עד צבור הס צ"י, כזר חזרו המפרשים שענין שניהם אחד, כי השצוי שפחה היא, ציום היא טוחנת ועושה מלחכה ובלילה ישימיה צבור; ולדבריהם שמועמי טעם לשנויי לשונות חלה ופניהם נאמנו לפי השעה והזמן, ושה צמאמרו אל פרעה היה ציום לכן חזר צבור השפחה אשר חזר הרחיס, כי ציום השפחה השצוי משועבדת לעבודה, חונס כאשר חלה מכת צבורות היה צלילה לכן קרא אותה צבור הש צ"י אשר צצית הצור כי צלילה שאינו טעת עבודה היחה חסורה צבור: (ו) בטהו לא נהיחה. אשר צלילה כמו הוא לא נהיתה לעקב כוחת, כי לא היה ליל מלחמת אויבים אשר צו חרצה העקב צעיר, חזל צלילה כזה שהיה ליל שלום צמאמרו לא נהיתה ולא חוסיק לעקב כוחת (רע"ט). ולכוונה זו תיב"ע דריכותי ליליא לא הוה צ"י ומחא כלא ודיכותי ליליא לא חוסיק למהוי ומחא כלא. והרצ"ע ורצ"ס שהסצו מלת כמוהו על העקב לכן כדחקו לומר שזא זכר על נקבה: (ז) לא ירחיק בלב. לא יענעם לשונו להשימיע קול נציחה, נגד לעקת קול יללה שימוע צין המגרים ומחרת אימת מות הצא עליהם מתחום שלא צדק הנהוג, לישראל שהיה מנוחה והסקטיה צלי לחנה ומחד, כי גם קול נציחת הכלבים הנהוג צלילה המחרד והמנעיית את האדם, גם זה לא ישמע צין ישראל: (ח) בחרי אף. על שאמר אל חוסף ראות פני (רע"י), המתיך משה ופצל חרון אפו עד שבגר את דבריו, ואח"כ הראה כעסו ויולא מוננו צמרי אף (רע"ט); אמנת כי כן הוא דרך חכם למת מעלור לכות עד המלטרך, חונס כדי שלא לייחם את המדה הפחותה הזאת ללדון הנביאים יתכן יותר פי"ג מ"ג, שנות צמרי אף טצ לפרעה, רגונו פרעה היה צמרי אף, ע"כ ואפשר לפי המצואר (שמות) צימח אף, שהוא ענין ערוצ הסנים ופיגותו לצלי התרחות (לוריקהאלטונג דעג אנטליעטעם), גם פה שהיה הכוונה ע"ז, כי משה נטוה מפי הגזרה להסוג כבוד צמלכות, כמאמר ע"ש ויחוס על מלך ומגרים, לכן נאמר ויין ויולא מנעם פרעה, שהפך פניו כלפי פרעה והיה עוסק לאחוריו ומני כבוד המלך, חונס כעת אחרי שאמר משה וקודם לפרעה. לא חוסיק עוד ראות פניך, לא היה אפשר לו ללאת מוננו כמנהג המפרשים ומכוצדים, שהולכים לאחוריהם ופניהם איש אל אחיו, כי צוה היה עוצר על דבריו הראשונים, לכן צלחתו מוננו צא למלחות את דבריו והפך את פניו מלאת פרעה והלך לו מזה. צמרי אף, (מיט ווענגעווענדעטעם געזיכטע) צלימור פנים: (ט) לא ישמע אליכם. גם להתרחות מכה גדולה כזו לא ישמע אליכם עד שתחול עליו המכה ענמה, למען רצות מופתיו. זו מכת צבורות, ואמר מופתיו כדי לכלול צוה קריעת י"ם ונעור המגרים צמור: (י) את כל המופתים האלה. לא עשו טום מועשה צמכת ערוצ וצמכת דבר וצמכת צבורות ואמר כל המופתים כי על הרצ ידבר:

יב (ד) מהיות משה. שאין יכולים לחלו רע"י, וכ"כ הראצ"ע ומחילת השם. חונס לשון מהיות משה אירו מיישצ כ"כ. וי"ל לדעתם לפרט מלת מהיות ענין המועלת והכחה כמלת הוה, מה היה לחדם (קהלת ז') דחרגונו מה הנאה אית לגבר. וכן והגדול לוצר הוה נפשו (מיכה ז') פירשוהו ג"כ תועלת נפשו (עמיש מזה צ"י עקב והיית חרם כמוהו), ותועלת השם והנחתו הוא כלן האכילה. וזוה יתיישצ ג"כ על לשון הוקרא דרשתם (פקמים ז') מהיות משה המחיהו משה, שאם אין לו מוננה חזר עמו על פסחו ומעות שצידו חולין. כי יש לפרט מ"ס מהיות מ"ס הסצה, ופי" מהיות משה ומצנת הנחת השם (דעם פלס לאחונע לו געווינענדען פארטעיילק וועגען), והמחיון צמקרא לפי"ז, אם חשני הצית רוגים למעט וללמנס חכילתם מן הפסח לצלי חכלו כלו לצדם, כדי להוליא להם תועלת והנאה חחרת מן השם, דהיינו לקחת מעות מחיש חזר להונות עונסם חכילת הפסח: במכסת נפשות. אין מוכה לשון ספירה כ"א לשון ערך (א"ס פערהאלטניקס), ר"ל שיעריך את השם לפי מוספר האוכלים שצצני הצתים, לפי מה שיכול כל אחד לאכול אם רצ חס מעט (רע"ט). צמכת נפשות, מלונד שאין הפסח חכלל חלא למווי (פקמים ט"א) למוויי פירשו לאותן אגשים העומדים מוכן ומזומן ליקח חלק מוננו לחילה (גענוקסטעיילנעמענד) כי צלשון מניו ככללו גם הורחות, האוננה חלק וחכילה, האוננה כמו וימן ה' דג גדול. חלק כמו והיה לך למנה (ש"ח כ"ו) תרגומו לחולק. ורוב לשון מנה על חלקי חכילה, כמו ולמנה יתן מנה אחת (ש"ח א') וכדוונה הרצה. וכן מכתת חלק כמו ה' מנת חלקי וכוסי (תהלים ט"ז) כנ"ש הראצ"ע. ויש צו גם לשון חכילה, כמו הכוסק את החטה, חכסוהו שצרי (תמוצות ע"י) כלומר האכילוהו. וכן חסכו, תקחו לכם חלק צו (זלללט אייך צעטעייליגען). ואם נפרטהו לשון מוספר וחצרון (חנאלהל) לא ידעתי לכזן צו היעצ את הנכלל צענין מנויים דפסח: (ו) לכם למשמרת. לשון צקור, שטעון